

„Danas“, 23.maj 2026.

Povodom teksta „Četnici i ustaše nisu bili isto“, odgovor potpredsednika SAFS-a Radeta Veljanovskog

Četništvo je autentični fašizam

U nedeljnom broju Danasa (16/17 maj), objavljen je tekst stručnjaka za energetiku Miloša Zdravkovića, kao reakcija na pisanje hrvatskog historičara, kome ne pominje ime, u kojoj Zdravković brani četnike od teze da su oni isti što i ustaše. Ima istine u tome što tvrdi autor: ustaše su ubijale Srbe, Jevreje, Rome i Hrvate koji su se borili protiv okupatora, a četnici su ubijali Bošnjake, Hrvate i Srbe koji su se borili protiv okupatora. Ima još jedna razlika: ustaše su ubile više Srba nego četnici Hrvata, ali i Italijani su ubili manje ljudi tokom Drugog svetskog rata nego Nemci, pa nisu zbog toga manje fašisti. Uostalom fašizam je kod njih začet.

Kao „ključnu razliku“ Zdravković pominje da je ustaški pokret bio otvoreno nacistički i rasni, što je tačno, a četnički opravdava i ulepšava formulacijom da je on bio „kraljevski, suštinski pripadao savezničkoj strani i bio priznat od izbegličke vlade Kraljevine Jugoslavije“. Ta tvrdnja zahteva elaboraciju koja bi bila preobimna za raspravu u novinama, ali, makar ukratko. To što srpskim nacionalistima i pristalicama četničkog pokreta atribut „kraljevski“ zvuči gordo, čak iako je kraljevska vlada potpisala pakt sa Hitlerom, zatim pobegla u sigurnu udobnost zaštitničke Britanije i podržavajući svoje pristalice u zemlji opravdala njihovo izbegavanje ozbiljnijeg otpora okupatoru, to je argument?

Kao „jasne činjenice“ da su četnici bili antifašisti, autor navodi da je Draža Mihajlović od predsednika SAD Harija Trumana odlikovan zbog pomoći savezničkim pilotima, a da je četničkog vođu odlikovao i francuski predsednik Šarl de Gol. Ako je taj rezon ključan za odnos antifašističkog zapada prema onome što se događalo na tlu Jugoslavije, šta je sa odlukom Velike Britanije i SAD u vreme rata da prestane sa pomaganjem četnika i pruži podršku i pomoć partizanskom pokretu? Izraziti antikomunista Vinston Čerčil, poslao je u Jugoslaviju izrazitog antikomunistu Ficroja Meklejnja i ovaj mu je slao objektivne izveštaje o tome ko se stvarno bori protiv Nemaca. To je ključna istorijska činjenica, a sve drugo je naknadna pamet, kao i Trumanov hladnoratovski gest svesnog umanjivanja značaja onoga što su postigli saveznici drugačije ideologije. De Gol, koji je iz svoje londonske sigurnosti posmatrao francuski pokret otpora u kome su najbrojniji bili levičari, komunisti, nije relevantan za ovu temu jer je za predsednika izguran desničarskom podrškom Britanaca i Amerikanaca. I ovde autor, branitelj četnika, prenebregava činjenicu da su partizani spasili nekoliko puta više savezničkih pilota nego četnici.

Revizionisti istorije, kojih je sve više, i čiji se narativ prenosi iz intelektualnih do kafanskih krugova i obrnuto, raznim konstrukcijama zaklanjaju osnovnu istinu: pakt srpske vlade sa Hitlerom i procena srpskih kolaboracionista da ne treba pružati otpor okupatoru da se ne bi

prouzrokovale žrtve u sopstenom narodu, su dve najveće istorijske sramote Srbije u dvadesetom veku. Draža Mihajlović je tvrdio, i o tome se i u poslednje vreme pominju verodostojni izvori, da treba sačekati da saveznici uznapreduju, da fašistička sila oslabi, pa onda da se uključe u otpor. Kada? Možda '44. ili još kasnije. Jel to ta epska hrabrost i junaštvo, spremnost da se položi život za otadžbinu? Da li je to kontinuitet Kosovskog boja, Balkanskih ratova ili otpora u Prvom svetskom ratu? U tom velikom ratu izginulo je oko 1.300.000 stanovnika Srbije, od čega 60 odsto muške populacije, mnogi bez ispaljenog metka, od bolesti, gladi, zime, u pohodu prema Albaniji, ali i u teškim bitkama. Kako je to bilo herojstvo, a izbegavanje otpora prema okupatoru u Drugom svetskom ratu, sem par manjih čarki, nije izdaja? Ali u drugom svetskom ratu su ključni saborci antifašističkih saveznika bili partizani predvođeni Titom i Komunističkom partijom, pa njihove zasluge, prekrajanjem istorije i neistinom, treba umanjiti. Ako to nije ideološka ostrašćenost šta jeste?

Suština fašizma i nacizma jeste ekstremni nacionalizam, prenaplašavanje osobina sopstvenog etnosa, njegovo uzdizanje iznad ostalih, potreba da baš taj nacion dominira, širi svoj životni prostor i na račun drugih ili u zajedničkoj državi vlada nad ostalima. Otud okupljanje pod jedan krov, pretenzije nad etnički obeleženim teritorijama, raspirivanje osećaja ugroženosti od drugih, obnavljanje mitova prošlosti i stvaranje novih. U tome su kolaboracionistički pokreti Hrvatske i Srbije isti.

Ukorenjivanje nacionalizma u Srbiji od Garašaninovog Načertanija, preko delovanja Srpskog književnog kluba do nacionalnog programa Stevana Moljevića koji je bio osnov za delovanje četnika Draže Mihajlovića, je geneza ostvarivanja snova „velike Srbije“ i time vladanja nad drugim narodima koji su živeli pomešani sa Srbima. Četnici su na osnovu tog programa, započeli etničko čišćenje Podrinja i drugih krajeva Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore od muslimanskog stanovništva. U Drugom svetskom ratu to nisu uspeli da obave do kraja. Smetali su im partizani, čiju su borbu za oslobođenje podrivali sve vreme rata. Ta nacionalistička ideološko-politička i vojna doktrina čini četništvo autentičnim fašizmom. Zločinački planovi obnovljeni su početkom devedesetih, akcijom „etničkog inženjeringa“ o kome je govorila Biljana Plavšić. Tako je došlo do „oslobađanja“ teritorija na levoj obali Drine koje je dovelo do genocida u Srebrenici 1995. Ako novočetništvo nije prava slika dražinovaca, onda oni koji ih brane imaju problem sa razumevanjem osnovnih pojmova.

Za Mihajlovića se neargumentovano govori da je bio „prvi gerilac“ u Drugom svetskom ratu. Pa kako to: predstavnik regularne vojske u otadžbini, a gerilac? Ne može i jedno i drugo. A to što je prvi otišao u šumu, naoružan, opremljen, sa postojećom vojnom organizacijom i oficirskom hijerarhijom, zar ga to veliča u odnosu na partizanski pokret koji nije imao apsolutno ništa potrebno za borbu protiv neprijatelja, a dobio podršku naroda i oslobodio zemlju.

Još jedna velika manipulacija odnosi se na suđenje Draži Mihajloviću i njegovu, najblaže rečeno problematičnu rehabilitaciju. U obnovljenom sudskom postupku sud je presudio da je proces bio proceduralno neispravan i poništio presudu. Ono što se prećutkuje, a što je mnogo važnije, je činjenica da sud nije ulazio u meritum i nije sudio o tome da li je Mihajlović kriv za

zločine ili ne. Dakle on nije oslobođen optužbi, već je presuda iz 1946. ponišena iz formalnih razloga, a njegovi branitelji to ne pominju.

Na kraju, Miloš Zdravković zaključuje da „sistem koji počiva na poluistinama i totalnim neistinama“ ne može da opstane i da je na tome pala Jugoslavija. Ponavljajući pregršt poluistina i neistina, autor nije u stanju da uoči da je Jugoslavija upravo pala na katastrofalnoj obnovi nacionalizma, ponajviše u Srbiji, a onda i u drugim nekadašnjih republikama. Upravo je sve veće poštovanje Draže Mihajlovića, Karadžića, Mladića, kao i afirmacija Šešelja i drugih ratnih zločinaca, neoboriv dokaz.

Rade Veljanovski
profesor univerziteta u penziji i
potpredsednik Saveza antifašista Srbije